

ROMÁN DOLGOK

NEMSOKÁRA NÉGY ÉVE LESZ, hogy Romániában a liberális párt van uralmon.

Vajda Sándor nemzeti-parasztpárti kormányának távozása után, 1933 november 15-én alakult meg a liberális Duca-kormány, feloszlatta a törvényhozást, december végén megtartotta a választásokat, melyekből, a prémiumos választási rendszer következményeképpen, nagy többséggel került ki a liberális párt.

Alig telt el egy hét a választások után, a miniszterelnököt lelőtték a sinaiai pályaudvaron a vasgárdisták. Pár napi Anghelescu-kormány után, 1934 január 4-én a király Tatárescut nevezte ki miniszterelnöknek s azóta a mai napig liberális párti kormány és liberális parlamenti többség felelős az ország dolgaiért. E korszak három első évének történeteiről, bel- és külpolitikájáról, megpróbált volt képet adni e folyóirat.¹ A következő sorokban az azóta felmerült történekről kíséreljük meg, hogy tájékoztatást nyújtsunk. Össze nem függő események mozaikja lesz az, melyek között az egyedüli állandóságot az annyi kis és nagy pártnak, annyi arra és arra nem való politikusnak semmiféle csalódás által le nem tört indokolatlan hite képezi, hogy ha nem ma, akkor holnap bukik meg Tătărescu és kormányra ő és vele, ha van, az ő pártja kerül.

De mikor ezeket a sorokat írjuk, megvalljuk, hogy halvány fogalmunk sincs, hogy csakugyan távozóban van-e a liberális kormány s ha távozik, melyik párt, miféle alakulat s annak élén ki fog következni? Mihalachenak vagy Maniunak semmivel sincs több kilátása és oka, hogy Románia kormánydnöke legyen, mint Vajdának, vagy Avarescunak, vagy bárki másnak. Ami azt jelenti, hogy semmi garanciája sincs annak sem, hogy egy hónap múlva radikális parasztpolitika, vagy kisebbségellenes antiszemita diktatúra fog uralkodni Romániában.

MIKOR 1935 NOVEMBERÉBEN az uralkodó megnyitotta a törvényhozás ülését, trónbeszédében az ország népéhez, a pártokhoz fordult s intette, hogy a létező körülmények között és a meglévő súlyos problémák középeit „tegyenek félre minden szenvedélyességet, szűnjék meg minden belső harc és emelje szívét minden román a megértés és áldozat-

¹ „Románia Dúca halála óta“. *Magyar Szemle* 1934 július. — „A román politika egy éve“, 1935 április. — „Pártok és politikusok Romániában“, 1936 július és „Berlin—Milánó—Bukarest“, 1937 január.

készség magaslatára, hogy eleget tehessen kötelességének és kovácsolják össze azt az erkölcsi erőt, mely nehéz órákban biztosítja az összes akaratok egységéből a győzelem lehetőségét“.

Intézte az uralkodó e felszólítást pártokhoz, melyeknek sajátos volt a helyzete a kormánnyal szemben.

Az ellenzéki pártok közül tulajdonképpen csak a Mihalache—Maniu-féle nemzeti-parasztpárt küzd komolyan a kormány megbuktatásáért, ami nem azt teszi, hogy a többi is ne vágynék hatalomra. De Junián radikális parasztpártja, Gheorghe Bratianu szecessziós liberálisai, a Filipescu-féle konzervatívok csak az enyhe kritika mellett maradnak, míg a jobboldali és radikálisan jobboldali pártok, Cuza—Goga nemzeti-keresztény pártja, Vajda Sándor „román frontja“, Iorga nemzeti demokratái nemcsak nem komoly ellenzékei a kormánynak, hanem csendes rokonszenvwel várják bukását. A kormány is csak a nemzeti-parasztpártot tekinti ellenségnek, mellyel harcol; a többi inkább barát, melynek hajlandó átadni a hatalmat.

A harmincötödiki parlamenti ülészak alatt semmiféle egység nem jött létre s egy év múlva, az 1936-i őszi ülészak megnyitása alkalmával, az uralkodó megismételte felhívását: „A nehézségekkel és fenyegető helyzettel szemben az egyesülést, a lelkek egybeolvadását kérem. Népem nevében kérem önöket, hogy hallják és hallgassák meg szavamát.“

A pártok meghallgatták és kommentálták a király felhívását. Ezek a kommentárok világot vetnek a román közélet helyzetére.

A konzervatívok nevében maga a pártvezér, Filipescu nyilatkozott lapjában, az „Epocában“. A királyi szavak fel kell, hogy rázzák a politikusokat és konstruktív politikára kell, hogy sarkalják. „A jó és türelmes román nép nem érdemli meg, hogy önző politikusok zsákmánya legyen“, Filipescu kész egy egységes front alakítására. Kész reá Iorga és Vajda Sándor is. Utóbbi a „Curentulnak“ adott nyilatkozatában helyeselte, hogy a király a létező európai és román belpolitikai körülmények között nemzeti szolidaritást követel: a jóhiszemű politikusoknak a trón körül van a helyük. Ez a megjegyzés Maniunak szólt.

Kétségtelen, hogy nincs Romániában párt és politikus, aki a hatalom elnyerése érdekében ne egyesülne akárkivel, természetesen, ha ő marad felül. Vajda Sándor pl. bármikor kész román frontját Mihalache nemzeti parasztpártjával összehozni, ha ő lesz a kormány elnöke s valószínűleg így volna ez, ha Avarescu és Gheorghe Brátianu pártjai egyesülnének. Ami az utódlás iránt folytatott ezt a nagy tülekedést legjobban jellemzi, az az egyes pártok súlya, ami számszerűleg kimutatható.

A Cuza—Goga keresztény-nemzeti pártnak a jelenlegi kamara 387 tagja között van kilenc képviselője, ami eredménye annak, hogy az utolsó általános választások alkalmával a leadott szavazatok 45%-át kapta volt. A párt azonban követeli, hogy a liberális párt távozása után ők jöjjenek uralomra. A párt félhivatalos lapja, a „Tara Noastră“, egyik nyáreleji száma, kommentálva a párt pár nappal azelőtt kibocsátott manifesztumát, ezt írja:

„Az 1936 novemberéből tartott pártkongresszus megállapította, hogy az ország népének közvéleménye egységesen mögötte áll... Hogy ezt mire alapítja a lap, azt, tekintve a fennebb említett választási arányt, nem tudjuk. Aztán folytatja az újság:

„A keresztény-nemzeti párt doktrínája olyan, mely egyedül alkalmas a román érdekek és a nemzeti becsület megvédésére. A nemzeti-keresztény párt kebelében az ország kormányzására minden tekintetben alkalmas egyének foglalnak helyet. A párt a választások eredményeképpen is jogot formál erre. (?) Azért mondja manifesztumunk: A nemzeti-keresztény párt, programjánál, vezetőinek egyetértésénél s párttagjainak meggyőződésénél fogva az események központjában van s hivatott, hogy megreformálja a román nemzeti életet. Tudva ezt és tisztában léve a kormányváltozás közelségével, kijelenti a párt, hogy kész az ország jövőndő sorsának intézéséért a felelősséget elvállalni.“

A keresztény-nemzeti pártnál is kevesebb számszerűit kimutatható súlya van az ország közvéleményében Avarescu tábornok néppártjának, mely a kamarában egyáltalában nincs képviselve, mert az általános választásokon a szavazatok másfél százalékát sem kapta meg. De a párt hivatalos lapja, az „Indreptarea“ jelentkezett véleményével.

„Minden esetre tekintetbe kell, hogy vegyük őfelsége felhívását“, — írta — „de a felszólítás és a román nép válasza közé éket ver az a rendszer, mely három év óta törvények nélkül uralkodik és diktatúra felé törekszik s ellentétekbe kergeti a nemzetet. Ostromállapot és cenzúra fenntartásával nem lehet szó a lelkek egyesítéséről. A román nép kész minden áldozatra, de nem lehet megkívánni tőle, hogy közepes tehetségek előtt hajoljon meg.“

Emellett azonban Avarescu nem esett kétségbe a közös front létrehozása miatt. Ez év áprilisában egészen komolyra akarta fordítani a dolgot. Körlevelet szerkesztett és tanácskozássra hívta Nagyrománia összes, 1919 óta hivatalt viselt minisztereit és kamarai és szenátusi elnökeit. A meghívó szerényen csak az állandó ostromállapot és cenzúra folytán fennálló törvényen kívüli állapot felett való tanácskozást jelölte ki megbeszélés tárgyául, de mindenki tudta, hogy nagy célja a pártközi egység létrehozása; azt is tudta mindenki, — Vajda Sándor meg is írta — hogy nem lesz belőle semmi. Az április 22-i értekezleten a körülbelül száz meghívott közül megjelent tizennégy, azok, akik a tábornok 1921 és 1926-i kormányának tagjai voltak. Még azok közül is, Goga, aki pártjának alelnöke, 1926-i minisztériumának belügy-minisztere volt, nem jött el. Történt két vagy három felszólalás és vége volt. A sajtó egy része azt írta, — amire mindenki önkénynt gondol — hogy az egész akciót saját hiú ambícióinak kielégítése reményében csinálta a tábornok.

Hogy a közös front létrehozásának mi a nehézsége, azt legjobban mutatják a szélső jobboldali nyilatkozatok. A „Porunca Vremii“, ez az élesen nacionalista-antiszemita lap így írt: „Az összefogás megvalósítása nyilvánvalóan lehetetlen. Hogy lehetnének nacionalisták és kommunisták egy táborban S Hogy lehetnének, mikor egyiknek ereiben árja, másikéban zsidó vér kering! Legfeljebb azt kérdezhetjük: miért nem hallgatják meg az uralkodó szavát legalább a nacionalisták, miért nem fognak össze ők?“

S hogy a kormányutódlás kérdésével végezzünk:

A „Vremea“ nevű politikai hetilap körkérdezt intézett a közéleti személyekhez, hogy vaj jön kormányváltásra és közeli választásokra tekintettel, pártkormány vagy választási kormány kinevezése volna-e alkalmasabb? Voltak, akik válaszoltak a kérdésre, voltak, lorga és Argetoianu, aki megtagadta a feleletet. Az összes válaszok között legérdekesebb Cantacuzino tábornoknak, a „Tótul pentru tara“ nevű fajvédő antiszemita, egy olyan Szálasi-féle alakulat vezérének a válasza: „Sem egyikben, sem másokban, sem választási, sem pártkormányban nincs bizodalom: a mi kormányunknak, legionista kormánynak kell jönni.“ Tehát nekik. Hozzátette azonban: „Ami a kormányváltás idejét illeti, azt hiszem, hogy a sok ingadozás miatt nem lehet tisztán látni s legjobb volna valami jósnőt megkérdezni“.

NEM VOLT SZÓ EDDIG a kormányzó liberális párt után számban legnagyobb pártról, a nemzeti-parasztpártról. A párt 29 taggal van képviselve a jelenlegi kamarában, de ez, egyfelől a már többször említett prémios választási módszer, másfelől a választási terror és korrupció, vesztegetés eredménye, ami Romániában mindig teljesen lehetetlenné teszi nemcsak győzelmét egy ellenzéki pártnak, hanem még befolyásának és népszerűségének arányos képviseletét is. Az 1928-i Maniu-kormány választásakor a nemzeti parasztpártnak 348, a liberálisoknak az ellenzéken 13 tagja volt a kamarában. Akkor a liberálisok, most a nemzeti-parasztpárt volt a kormány ellensége.

A nemzeti-parasztpárt kormányképessége komoly akpokon nyugszik: nagy népszerűsége van az országban, a régi királyságban parasztpárti, Erdélyben régi nemzeti párti részének. És konstruktív politikája van: a parasztságon nyugvó paraszttállam kiépítése. Rendelkezik emberekkel, vezetőkkel és Németországot kivéve aligha van politikai szervezet Európában, mely annyi energiával és olyan buzgalommal hirdetné igazát, csinálna propagandát politikájának, mint ez a román párt. Nincs a hónapnak hete, nincs a hétnek egy vasárnapja, alig van egy napja, hogy öt-hat gyűlést ne tartanának az országban, melyek mindegyikén a párt egy-egy vezető egyénisége, Mihalache, Lupu, Madgearu, Popovici, fel ne szólalna, órákig tartó beszédet ne mondana. A székelyföldön és a havasi mccok között éppen úgy folyik a hadjárat a kormány ellen, mint Bessarábiában és Moldovában.

Most egy éve, 1936 októberében ünnepelte a párt két alkotó részének, az erdélyi román nemzeti és a regát—bessarábiai parasztpártnak egyesülését. Ez alkalommal hosszú manifesztumot bocsátott ki a párt, melyből idézek egy pár sort:

„A nemzeti-parasztpárt alkotmányos-monarchikus keretek között, a nemzeti törekvéseknek a korona akaratával való harmonizálása által, evolúció útján kívánja az ország nemzeti és társadalmi átalakulását.

A románság minden évszázadokon keresztül történt mozgalmának — állítja a manifesztum — nem egyedül nemzeti, hanem szociális jellege is volt. Volt Hóra felkelésének, Avram Jancu forradalmának Erdélyben, Tudor Vladimirescu forradalmának a román földön. Ezekből a forradalmakból jött létre a román állam és a román katona, ki első elemeit képezte a nemzeti-parasztpártnak.

Ahol a paraszt van, ott van a nemzet, ott van Románia.

Romániát nem lehet felemelni a paraszt felemelése nélkül.

A paraszt felemelése pedig minden más munkás és termelő, sőt a középosztály jólétének feltétele.

Egy nemzet, mely földrajzilag megvalósította nemzeti ideálját, meg kell, hogy valósítsa gyökerében is, nemzeti államba szervezve termelő népét. Kifelé biztosítanunk kell határainkat, befelé meg kell szervezni a dolgozó polgárok békés együttműködését egy nemzeti demokrácia keretében. Mi nem akarjuk követni sem a nyugatot, sem a keletet: mi magunkat, népünk lelkére akarunk támaszkodni.“

Van-e ilyen körülmények között akadálya, hogy a párt kormányra jusson, azaz van-e ok, hogy ne jusson?

Ez év április 8-án Dinu Brătianu, a liberális párt elnöke (tudvalevő, hogy a liberális pártban Tătărescu a miniszterelnök, de nem a párt elnöke, aki Dinu) nagy beszédet mondott Cămpolungban s miután beszámolt pártjának és a kormánynak sáfárkodásáról, a következő megjegyzést tette: „Áttérve az általános politikai helyzetre: tegnap tartotta évi kongresszusát a nemzeti-parasztpárt s mondhatom, nagy meglepetésemre szolgált, hogy a párt megőrizte egységét. Alapjában véve, hazánkban két komoly politikai párt van: a nemzeti liberális és a nemzeti-parasztpárt. Az ország érdekében szükség van e két pártra. Mindkettő a demokráciára és népünk szabad akaratára alapítja létét, míg a többi párt homályos és meg nem valósítható formulák zavarára, csak azért, hogy hatalomra jussanak és diktatúra útján fenntarthassák magukat“.

Ez az elismerés az ellenség táborából jött s alapját képezhetné annak a parlamenti váltógazdaságnak, mely egészséges kormányzatot tenne lehetővé, amire a román politikai és közjogi írók annyira szeretnek hivatkozni.

De vajjon annyira kifogástalanul kormányképes-e a nemzeti-parasztpárt?

Mikor a múlt év októberében a párt létrejöttének, az erdélyi román nemzeti párt és a regát-bukovina-bessarábiai parasztpárt fúziójának tízéves évfordulóját ünnepelték, az ünnepségen ott voltak és szónokoltak mindnyájan: Mihalache és Lupu, Maniu és Popovici. Nem látszott ellentét, mintha tökéletes lett volna az egység.

Pedig milyen távol van tőle a párt.

Mióta 1930 júniusában hazajött Carol király és elfoglalta a trónt, a király és a nemzeti-parasztpárt volt vezére, Maniu között teljes a meg nem értés, ha lehet mondani: az ellenségesség. A korona jogait, illetve a kamarilla befolyását illetőleg a politikai életre, és Carol királynak házasságáról, családi életéről van szó. A viszony uralkodó és az ország legkiválóbb államférfia között annyira el van mérgeződve, hogy múlt év őszén, mikor az Astra ünnepére Balázsfalvára várták Maniut, nem jelent meg s a „Solia“ azt írta, azért, mert utólag az uralkodó elhatározta, hogy oda megy.

Mihalache nem ért egyet Maniival s a párt csak forma szerint nem szakadt ketté: egyik része, geografiailag is elhatárolva, az erdélyiek, a régi nemzeti pártiak, követik Maniut; másik része, a parasztpártiak Mihalache köré sorakoznak. Maniu pedig, nem állhatván meggyőződésével — mit ellenei dinasztiaellenesnek bélyegeznek — nyíltan szembe a koronával, félrehúzódott, lemondott a párt elnökségéről, Bada-

csonyba ment remetének, a nagy párt összejöveleiben nem igen vesz részt és saját „pártja“, az erdélyi románok, külön gyűléseznek Erdélyben. Maniu és Mihalache nem szereti egymást. Állítólag kerülnek egymást s a „Curentul“ egyik múlt őszi számában karikatúra jelent meg, melyen Maniu lenge női ruhában ábrázolva vitriolos üveggel fenyegeti Mihalachet, aki tört szorongatva háta megett, gyűlölettel néz reá.

Mióta Maniu lemondott, a párt hivatalos elnöke a topoloveni néptanító, Mihalache, aki régebben, a világháború nyomán erősen radikális nézeteket vallott; akik nem szeretik, őt is, a pártot is kommunizmussal vádolják. De az utóbbi időben ez is megváltozott. Mihalache, aki tűzön-vizén keresztül ragaszkodik a kormányképességhez, elkezdett nacionalista húrokon játszani, közeledik a jobboldal frazeológiájához. Nincs az utóbbi időben beszéde, melyben ne azt magyarázná, hogy „Románia a románoké“, ha próbálgatja is annak kisebbségellenes és antiszemita ízt enyhíteni. Annyira magyarázza, hogy Vajda Sándor, aki pár éve otthagya a pártot s a fenti jelszóval megalapította a maga „román frontját“, nemrégén rátámadott Mihalachera miatta:

„Ha visszagondolok a múltra“, — mondta most a nyáron Jegenyén — „politikai pályám kezdetére, megállapítom, hogy Magyarországon követelhettem a románok proporcionális jogait, senki sem kifogásolta, de egy román pártban, a nemzeti-parasztpártban, melynek vezető tagja voltam, nem tehettem.

Közöttük voltam és nem bírtam valóságra ébreszteni ezt a pártot, melyet felszínen tartottam és többet tettem érte, mint bárki más. Azt akartam, hogy ez a párt valóban nemzeti legyen, mert csak akkor lehet „paraszt. párt. Nem lehetett. Nem sikerült pár ember kicsinyessége miatt. Engem szenilisnek, naivnak, reakciónak neveztek s — íme — most az ő szenilitásuk bizonyítéka, mikor megállapítom, hogy kisajátították az én programomat, az én eszméimet, nem azért, hogy tettekké változtassák, hanem közönséges zsarolás céljából.

Amit ma ők cselekesznek, annak „álrománizmus“ a neve, ami nem komoly s amiből hiányzik az, ami nekünk az erőt adja s amiből nálunk annyi van: a hit nyújtotta tiszta lelkesedés...

Maniu nemcsak pártjával áll ellentétben — nincs ma jobban gyűlölt és többet támadott politikusa Romániának nálánál. Mintha Stere esete újulna fel benne. Nem szeretik a liberálisok, gyűlöli az egész jobboldal, nem szereti az uralkodó s legnagyobb ellensége régi, évtizedeken át volt barátja, Vajda Sándor, akivel negyven éven keresztül dolgozott együtt. Csak a Balkánon képzelhető el olyan támadás, mint amilyent Vajda, a román közéletnek ez a vénülő enfant terribleje intézett ellene a múlt év nyarán Dézszen.

Egy-két év előttről visszatekintve kezdte beszédét Vajda:

„Ez a párt, a nemzeti-parasztpárt, mer felemelt fejvel járnai a román közéletben, mikor valójában a III. Internacionálét, Franciaország és Oroszország bolsevik kormányát és a francia szabadkőművességet imádja. Ezeknek segítségével akar hatalomra jutni.

Énnekem így nem kellett a hatalom, én csak a román nemzet egységes akaratóból akartam hatalomra jutni.

Így állván a dolog s Maniuval jó barátságban lévén, kértem, hogy a párt státútumait alakítsuk a nemzeti felfogásnak megfelelően át.

S tudjátok, hogy mi történt?

Aki legelőször tiltakozott ellene, az nem volt más, mint fratye Juliu, azzal érvelve, hogy amit én proponálok, az nem demokratikus.

Hogyan? Nem demokratikus az, ha azt követelem, hogy a parasztok fiai közül teremtsük meg a jövő nemzedék elitjét? Fratye Juliu azzal állt elé: hagyj békét a kulturális proporcionalitásnak; a magyarok hagyták, hogy szabadon, korlátok nélkül tanuljunk iskoláinkban. Jobb, ha a gyermekek mind együtt vannak.

Azt feleltem: „Igaz, hogy szabadon tanulhattunk a magyar iskolában, de egyikünkől se lett soha magyar. Képzhetjük hát, hogy Árpád és Pista valaha őszintén lelkesüljön Vitéz Mihályért, vagy Nagy Stefánért? Vagy, hogy Svarc lelke mélyén örülne az uniónak?” Támogattam mindenféle argumentummal propozíciómát s a végén Mihalache azt kérdezte, hogy kívánom-e, hogy szavazás alá bocsássa? „Mire jó?” kérdeztem. Láttam, hogy a 120 tag közül tán öt érez velem. Azt mondtam nekik: „Ne tapsoljatok nekem csak szégyenérzetből. Majd eljön az idő, mikor tapsolhatni fogtok az egész román néppel együtt.”

Az idő eljött.

Ma már Popovici ki akarja szorítani a kisebbségeket a hadseregből; Maniu nem proporciót, hanem totalitást követel; Gheorghe Brătianunak ugyanaz a programja, mint a Román Frontnak s bátran közibünk jöhetne. Van itt helye minden tiszta román embernek!^w

Miután ezzel a kérdéssel végzett Vajda, egy másik kényes dolgot kezdett feszegetni: Carol király házasságát, olyan dolog, ami egyik nagy oka az uralkodó és Maniu között fennálló ellentétnek. A beszéd e része kissé homályos, de nyíltan erről még Vajda Sándor sem beszélhet.

„Fratye Juliu viselt dolgairól beszélve, egy államtitkot kell, hogy megemlítsék.

Mikor Maniu után kormányelnök lettem, a miniszterelnökség páncélszekrényében egy lepecsételt borítékot kaptam. Feltörtem a pecsétet, egy okmány volt benne, elolvastam, visszatettem a borítékba s ismét lepecsételtem. Alikor lemondtam, jött utána Dúca s ő is ugyanúgy cselekedett, mint én. Hasonlóképpen Tătărescu. A boríték ma is ott van a szekrényben. Mi van ebben az okmányban? A megegyezés a román kormány és Helena királyné között, amit Maniu kötött vele 1932 november 4-én.

S aztán itt van fratye Juliu s támadja a királyt olyan dolog miatt, amit ő maga csinált s amit eldugott egy páncélszekrénybe, mint államtitkot. Én nem tudom tovább túrni ezt az arcátlanságot (neobrazarea) el kellett, hogy mondjam ezt, hogy lássa mindenki, hogyan dolgozik ez a nagy erkölcsbíró, aki nem mer nyíltan támadni, aki keresztény is lévén, karonfogva jár dr. Lupuval és a szovjettel. Jöjjen ki a nap világosságára, fratye Juliu s mondja meg lovagiasan, hogy mi a baja. A világ akkor meggyőződhetik, hogy igaza van-e, vagy nincs?

Én őszintén monarchikus vagyok. Nem akarom, hogy Spanyolország sorsára jussunk. Azért kérdem: büszke, hatalmas, tekintélyes királyt akartok-e, aki uralkodik az országban, vagy pedig olyan spanyol köztársasági elnököt, akit akármikor büntető törvényszék elé lehet állítani?

Mert ha a királynak nincs tekintélye, akármelyik generális, aki megett ezer ember áll, felkerekedhetik és diktatúrát csinál. S akkor, mikor országunk elég gyenge, oroszok, magyarok, bulgárok s minden nemzet, amelyik körülöttünk van, megtámadhat és lekanyaríthat egy darabot országunkból. ..

S azt mondtam fratye Juliunak: „Maradjon mindez így? Húsz politikai párt kezében, egyik korruptabb, mint a másik? S egy meggyengített monarchia? Te, fratye, egyszer mondtad nekem, hogy a badacsonyi hegyoldalról látni lehet a debreceni tornyot. Hát, hogy megint egyszer oda jussunk mi, vagy unokáink, hogy a kálvinista templom árnyékában legyenek jobbágyok — inkább leszek cseléd Bukarestben, inkább cseléd, mint liberális miniszterelnök..“¹

A dézsi beszédnek volt még egy, a fentiekkel össze nem függő, de a román közéletre szintén jellemző része.

² A beszédet teljes szövegében közölte Vajda kolozsvári lapja, a „Chemarea Romanilor“ 1936 július 30. száma.

Mikor megindította Vajda „román front“ mozgalomát, — beszélt el — a püspökökhöz is fordult jóakarattal. Szerencsét kívánt neki a két kolozsvári püspök, Hosszú Gyula és Iván püspök, úgyszintén Comşa, aradi és Gurie, csemovici püspök, Nicodem, jassi-i metropolita a szószékből üdvözölte. Maga a pátriárka, Miron Christea is biztosította szimpátiáját. Most ellenben, mikor a dézsi gyűlést tartja, Frenpu, nagyvárad püspök mentegeti magát, hogy Bukarestbe kell, hogy utazzék s Rusu, nagybányai püspök pláne összes papságának megtiltotta a megjelenést.

„Honnan vette a püspök a bátorságot... — kérdezte Vajda — „hogy megtiltsa lelkészeinek, hogy részt vegyenek a mi nemzeti mozgalmainkban? Szégyen, soha nem hallott szégyen ez egy felelős egyházfőtől. Mert, ha nem tudná, meg kell, hogy mondjam innen, e helyről: nemzetárulás és felségsértés bűnébe esik, mikor a nyugati határszélen olyan mozgalmat támogat, mely az állam politikai egységét támadja meg.

Mért ül Rusu úr a püspöki székben? Csak azért, hogy felöltse a misemondó ruhát? Csak azért, hogy nyája élén sétáljon?

Hát csak vessen minél hamarabb számot a valósággal, mint román és mint pap, mint keresztény és mint főpap, minden kötelességével, mert különben mielőbb vége talál lenni színekurájának...

Az egyik sajtóorgánum azt írta erre, hogy elképedve olvasták ezt a fenyegetést: hogy Vajda elcsapatással fenyeget meg egy püspököt, mert nem akar politikai gyűlésein résztvenni; elcsapatja püspöki „színekurájából“! Rusu püspök mentegette magát, hogy ő meg kell, hogy őrizze részrehajlatlanságát: hogy ő egyáltalában nem szereti, ha papjai politizálnak, de ha vannak közöttük liberálisak és Maniu-pártiak, vannak vajdisták is. Felvilágosítása után elvárja Vajdától, hogy elégtételt szolgáltasson neki.

Mai napig várja.

Történt azonban ilyen szónoklásnál csúnyább dolog is.

Maniut elnevezték zsidóbarátnak, kommunistának, bolsevikinek, republikánusnak. A „Tara Noastrában“, Goga lapjában azt írták, hogy „Erdély kommunistái Maniu köré csoportosulnak“ s egy másik erdélyi, Vlád Aurél, a magyar képviselőház volt tagja, az „Ofenziva Románá“-ban írta:

„Badacsony az a Mekka, mely felé áhítattal függesztik szemüket a társadalmi rend és monarchikus elv ellenségei; Maniuba vetették reményességüket és tőle várják régi intézményeink tönkretételét és a Lenin és Trotszkij elvei szerint való új rend megeremtését, az egyház, a monarchia és a polgári állam esküdt ellenségét.

Érthetetlen, hogy hogyan lehet a világ annyira vak, hogy ne lássa, hogy a „manizmus“ tulajdonképpen bolsevizmus s a badacsonyi prófétát követve, a pusztulásba megyünk.

Mindezek ellenére még vannak, akik nem fordítottak hátat a sátánnak s nem hagyták faképnél ezt a Moszkvával szövetséget...

Csak hogy azt, hogy Maniu kommunista és ellensége a monarchiának, hogy köztársasági, bizonyítani kellett. Hát bizonyították.

Július elején a valahista román front tanácskozást tartott Marosújváron s ez alkalommal Viorel Tilea beszédet tartott, amikor is miután szólt bel- és külpolitikáról, így folytatta:

„Belpolitikában még egy komplikációról kell, hogy beszéljek.

A Földközi-tenger partján, ahol annyi ártatlan kisasszony napoz és barnítja magát bronzszínűvé a déli napon, két héttel ezelőtt két román politikai találkozott, kiknek nagy érdemeik vannak a múltban. Maniu tartott megbeszélést Titulescuval s tartott neki előadást az ország helyzetéről s fejtette ki, hogy az ország érdekében hadjáratot kell indítani a köztársaság felállítása végett s e célra Titulescu támogatását kérte.

Nem közvetlenül tudom ezt, hanem egy londoni barátomtól, aki megmondta Titulescunak is, hogy meg fogja ezt nekem mondani, hogy én illetékes helyen tudomásul hozzam.“

Képzhető a felzúdulás, ami e beszéd nyomán kelt.

Tilea aránylag fiatal ember, Vajda megbízalmasabb munkatársa. Régen a londoni követség titkára volt s később Maniu kabinetfőnöke s — ha jól emlékszem, Vajda kormányaiban államtitkár volt. Egy érdekes könyvet írt Vajda 1919—20-i külpolitikájáról, a kisebbségi és trianoni szerződés létrejöttéről. Természetes volt, hogy beszédét a román front támadásául tekintették, mely mögött Vajda áll.

A nemzeti-parasztpárt és Maniu sajtója rettenetesen felháborodott. A kolozsvári „Patria“ „Páratlan komiszság“ címen írta: „az egész egy perverz agy gyalázatos és piszkos kitalálása“.

De Maniu ellenségei — és ki nem az — bár tudták, hogy hazugság az egész, kéjesen vetették magukat a dologra.

Gogáék lapja, a „Tara Noastră“, visszapillantást vetett Maniu utolsó húsz év alatt viselt dolgaira: hogy 1918-ban autonóm tartománnyá akarta tenni Erdélyt, az unió után ő hozta létre a consiliu dirigentet, az első pillanattól kezdve mindig regionalista volt s 1928-i kormányának közigazgatási autonómiáját Erdély számára alig lehetett megakadályozni — nem igazolja mindez a kétséget, a valószínűséget, mit a cikk címe fejez ki: „És mégis lehetséges!“

A kolozsvári liberális „Napunea Romána“ még tovább ment: mint családi terheltséget mutatta ki a Maniu-család republikánizmusát, mely még Barnupuval kezdődött a múlt század negyvenes éveiben.

Maniu egy szót sem szólt mindehhez. Titulescu azonban pár nap múlva kijelentette, hogy soha ilyen beszélgetése nem volt Maniuvall és felszólította Tileát, hogy nevezze meg a londoni barátot, akitől hallotta. Tilea persze nem válaszolt s a sajtó rágódhatott tovább, piszkolva Maniut és a nemzeti-parasztpártot.

NINCS TERÜNK, hogy a politikai életnek még annyi eseményét mind ismertessük, hogy elbeszéljük Pop Ghicza esetét, akit a törvényhozás termében vertek el a képviselők, mert a Regát káros „inváziójáról“ beszélt Erdélyben; a vasgárda és „mindent a hazáért“ hősködéseit, akik összeverték Radulescu diákokat, megtámadták Negressi tábornokot, hogy aztán az lötte agyon egyiküket és levágták Traian Bratu, jassi-i egyetemi rektor fülét. Minderre most nem lesz tér. Röviden befejezem azzal, hogy milyen e pillanatban a kormány helyzete.

Természetes, hogy az ellenzék örökké meg akarja buktatni a kormányt és követeli távozását, de annak valami kézzel fogható oka kell, hogy legyen. Romániában az egyetlen: a király akarata.

Csak valami parlamenti kormányzat színezetével bíró országban a kormány a nép és a korona bizalmából él. Így van ez teóriában

Romániában is, melynek alkotmánya a múlt századbeli liberális belga alkotmányon épült fel. De Romániában egy sajátságos politikai szokás fejlődött ki, ami ennek az elvnek csak látszólagos alkalmazása: a pártok változnak, amit a román közjogászok és sajtó „rotationak” hív, de ezeknek a változásoknak semmi köze a nyugateurópai parlamenti váltógazdasághoz. A kormányok mennek, ha korrupcióban kimerültek, vagy az uralkodó jónak látja meneszteni. Arra Romániában nem volt eset, hogy választásokon bukják meg a kormány pártja. Annak sem, hogy a király indokolni tudta volna, hogy miért küldi el a kormányt.

Ma is ez a helyzet: inkább, mint valaha.

A nyár folyamán közigazgatási választások voltak s a kormány nagy vereséget szenvedett. Állítólag — pontos statisztika hiányzik — a szavazatok harminc százalékát alig kapta. Angliában, ahol néha néhány pótválasztás dönti el a kormány sorsát, ilyen vereség után a kormány lemondott volna.

Romániában ezt nem veszik tudomásul. A választások óta Tătărescu az uralkodónál volt audiencián s utána kijelentette: „Minden, amit a kormány távozásáról beszélnek: kacska. A kormány marad, míg a nemzettől és királytól kapott mandátuma véget ér”.

Ami így, értelmetlenség. Tătărescu Duca örökébe lépett és Duca parlamentjét vette át. Mandátumot legfeljebb az uralkodótól kaphatott volna, mást, mint azt, hogy becsületesen kormányozza az országot. Ha őszinte akart volna lenni, azt kellett volna, hogy mondja: marad kormányon, míg a király megtűri.

SZÁSZ ZSOMBOR